

Kaamel islamieelses Araabias

Helen Geršman

Islamieelse Araabia beduiinide kõrbeline rändav eluviis ja sellest tulenev materiaalse omandi miinimumini viimine on aluseks mitmele nähtusele. Üks tähtsamaid nendest on seotud keelega, mis ilmneb rõhutatult selgelt islamieelse luule minimalistlikus stiilis — minimaalsete vahenditega antakse edasi nii maksimaalset tähendust kui võimalik. Suurem osa on jäetud kujutlusvõimele. Araabiakeelsetel sõnajuurtel ja suuremas osas ka sõnadel puudub üks selgepiiriline tähendus, neid ümbritseb tähendusväg. Luulekeel kasutab seda täies mahus ära, luues lugejale pilte kõrbeelust kogu tähendusvärgi ulatuses. Siinkohal olen piirdunud araabia keele alase ja selle kasutusviisidest tuleneva teabega kaameli kohta islamieelses Araabias, mis on leitav araabia kirjandusest. Islamieelne luule pakub väga laia valiku kaameliga seotud sõnavarast ja hilisem araabia kirjandus püüab paljuski seda sõnavara seletada või leida täpseid tähendusvasteid muutunud ajaloolises reaalsuses.

Kaamelit tähistatakse väga paljude erinevate sõnadega, mida võiks ühest küljest lugeda pigem epiteetideks või metafoorideks kui sünonüümideks sõnale „kaamel“ (*ğamal*). Kindlasti viitab selline tähistajate rohkus¹ kaameli tähtsusele islamieelses Araabias, sest kaamelist said beduiinid peamist toidust, kehakatet ja varjualust. Sellise sõnavara võiks jagada kolmeks: spetsiifilist tähendust omav, liigile viitav, vanust, välimust, oskusi ja iseloomu kirjeldav ning islamieelse religiooniga seotut kirjeldav.

---

¹ Viidatakse 160 erinevale kaamelit tähistavale sõnale, vt EI: *ibil*.

Esimeses rühmas on neli spetsiifilise tähendusega sõna. *Ibil* tähistab liiki (nii dromedari kui ka baktriani), on kollektiivsubstantiiv tähenduses 'kaamelid, rühm kaameleid; kaamelite kari', millel puudub ainsuse vorm ja on grammatiliselt naissoost sõna. *Ba 'ir* tähistab ühte konkreetset kaamelit hoolimata soost, esineb grammatiliselt nii nais- kui ka meessoost sarnaselt sõnaga *insān* (ar k 'inimene') (vt Lane 1863: 226). *Nāqa* on naissoost kaamel ja *ġamal* on meessoost kaamel. Viimast võidakse kasutada ka sünonüümselt sõnaga *ibil* liigi tähistamiseks (*Ibid.*, lk 463; EI: *ibil*).

Al-Ġāhizī² teosest *Kitāb al-ḥayawān* saame huvitava kaameliliikide loetelu, mis pole küll lõplik, kuid annab sissevaate, milliseid kaameleid islamieelsed araablased tundsid ja kuidas neid nimetasid:

Kaamelite liike on järgmisi, nagu *'irāb*, *al-buḥt*, *al-fawāliġ*, *al-bahwaniyyāt*, *aš-šaršarāniyyāt*, *al-ḥūš*, *an-nuġb*. (Al-Ġāhizī 1965b: 145)

Nendest sõna *al-'irāb* tähistab seda kaamelit, keda peeti puhtalt Araabia päritolu kaameliks, kelleks oli dromedar. Tunnistus sellest on nähtav kasutatud sõnajuurest *'rb*. Seda sõna kasutatakse ka hobuse ja lehma kohta, kui neid peetakse puhast Araabia päritolu olevateks (Lane 1863: 1994). *Al-buḥt*'i all mõeldakse kas baktriani³ või kaamelit, kes on araabia emase üheküürulise ja Sindhist pärit kaheküürulise ristand⁴ (Lane 1863: 158). *Al-fawāliġ* on mitmus sõnast *fāliġ* ja võib tähistada suurt kaheküürulist kaamelit Sindhist või kaheküürulist kaamelit, kes ei ole ei *buḥt* ega *'irāb*, kas põhjusel, et tema üks küür on kuidagi pooleks jagu-

---

² Abū 'Uṭmān 'Amr ibn Baḥr (776/777–868/869), kes on rohkem tuntud nime all al-Ġāhizī ('punnsilm') oli varase Abbassiidide aja (750–1268) üks tähtsamaid proosaautoreid. Ta kirjutas nii mahukaid teoseid kui ka lühemaid uurimusi ja epistleid. Al-Ġāhizī teos *Kitāb al-Ḥayawān* (*Loomaderaamat*) ühendab suurel hulgal infot loomariigist ja islamieelsest Araabiast.

³ Tänapäeval kaldutakse eelistama ideed, et baktrian ja dromedar (mõlemad kodusutatud liigid) pärinevad metsiku kaameli *camel ferus* kahest alaliigist. Termineid kaks-küür- ja üksküürkaamelite kui baktriani ja araabia kaameli tähistamiseks kasutas esimest korda Aristoteles (Potts 2004: 145–146).

⁴ Isasbaktriane olevat peetud dromedariga ristamise eesmärgil, et aretada nn paremat kaamelit. Emasbaktriane peeti ainult selleks, et saada puhtaid isaseid. Hübridid näevad välja nagu dromedarid, kuid on suuremad ja tugevamad ning kohanesid paremini külma. Arheoloogilistel väljakaevamistel aastal 1994 leiti Araabia Ühendemiraatides Mleihas kaamelite haudu, milles oli ka hübride (Potts 2004: 156–157, 159).

nenud või tema kahel küürul on teistsugune vahe⁵ (Lane 1863: 2437). *Al-bahwaniyyāt* on isas-‘*irāb*’i ja emas-*buḥt*’i ristand. *Aṣ-ṣarṣarāniyyāt* on isas-‘*irāb*’i ja emas-*buḥt*’i või -*fawāliḡ*’i ristand. *Al-ḥūš*’iks nimetakse nii nn džinnidemaad⁶ Yabrīnist⁷ edasi (vt EI: “*Hūsh*”) kui ka metsikuid ehk *waḥš*-kaameleid või džinnide isaskaameleid, kes paaritusid emas-‘*irāb*’iga või Mahra⁸ emaskaamelitega. Nende järeltulijaid kutsuti *an-naḡā`ib/an-nuḡb* või *al-mahriyya*, kes peaaegu kunagi ei väsinud.

Al-Ġāḥiẓ ütleb nende kohta nii:

Kaamelite seas on *al-ḥūš*’i [džinnide] kaamel; tema on see, kes on paaritunud džinnide kaamelitäkuga. *Al-ḥūš*’iyya on džinnide kaameli järeltulija ja *al-`idiyya*, *al-mahriyya*, *al-`asḡadiyya*, *al-`umāniyya* [puhul] on [kaamelid] paaritunud *al-ḥūš*’iga. (Al-Ġāḥiẓ 1965c: 216)

Al-`idiyya* puhul viitab al-Ġāḥiẓ `Īd ibn al-`Āmiri<sup>9</sup> hõimu emaskaamelitele, kes paaritusid džinnide *al-ḥūš*’iga ja kelle järeltulijat nimetati *al-`idiyya. *Al-mahriyya* viitab Mahra ibn Ḥaydāni hõimule, kelle kaamelid olid kiiremad kui hobused. *Al-`asḡadiyya* viitab kaamelitäkule, keda kutsuti ‘*asḡad*’iks ja samuti nimetati nii kullaga ehitud kaameleid, kellega ratsutasid kuningad.

Metsikute kaamelite (*waḥš*) kohta räägib al-Ġāḥiẓ nii:

Inimesed on väitnud, et on olemas metsikuid kaameleid nii nagu ka hobuseid. Nad otsustasid selle üle samamoodi [nagu nad otsustasid] eeslite, kasside, tuvide ja teiste üle. Nad väitsid, et sellised kaamelid

⁵ Potts järgi on baktriani ja dromedari hübriidil küll üks küür, kuid see pole sümmeetriline ning sellel on väike lohk või süvend, mis eraldab tagumist osa esimesest, kusjuures tagumine osa küürust on 2–3 korda suurem esimesest (Potts 2004: 156). Seega on võimalik, et *fāliḡ* tähistas hübriidi.

⁶ Tegemist on kohaliku uskumusega, et oli paik, kus elasid sellised olendid nagu džinnid. Võimalik, et peetakse silmas Wabārīmaad, mis Araabia pärimuste järgi kuulus mingil ajal ka džinnidele.

⁷ Arvatavasti mõeldakse siin Yabrīni all seda Ida-Araabia regiooni, mis kuulus Sa`di hõimule. Tänapäeval on pakutud, et Yabrīn on ala al-Aḥsā`st läänes ning nimest Yabrīn on saanud Ġabrīn. Sellest hoolimata puudub see koht tänapäevastelt kartidelt (vt EI: Yabrīn).

⁸ Mahra kaameleid kutsutakse nõnda Mahra või Mahra ibn Ḥaydāni hõimu järgi, kes asustavad Araabia poolsaare kaguosas Omaani ja Ḥaḍramawti vahelist maa-ala. Taolisi kaameleid treenitakse erilisel viisil, et nad oleksid väga kiired (vt EI: *ibīl*; EI: *mahra*).

⁹ `Āmiri hõim on pärit Lōuna-Araabiast ja oli tuntud kaameli- ning lambakasvatuse poolest.

elavad Wabārimaal,¹⁰ sest see on asustamata, ja [samuti] sellepärast, et alati, kui loomades tugevneb metsikus, siis nad otsivad vabadust. Nad ütlesid, et võimalik, et üks kaamel nende seast läks teise juurde, keda ta tähele pani, ja paaritus temaga kodustatud kaamelite poolse vähima rünnakuta. Nad ütlesid, et selle tulemus oli *al-mahriyya* [tüüpi kaamel].

Teised [aga] ütlesid, et selline metsik kaamel oli *al-ḥūš*, ja tema on see kaamel, kes on Wabāris alles jäänud. Kui Kõigekõrgem Allāh nad [Wabāri rahva] hävitas, nagu ta hävitas sellised rahvad nagu ʿĀd, Ṭamūd, al-ʿAmāliqa/amalekiidid, Ṭasm, Ğadīs ja Ğāsim,¹¹ siis jäid nende kaamelid alles asupaikadesse, millele ei lähenenud ükski inimene. Kui sellesse paika juhtus mõni hõimust väljaheidetu või teelt eksinu, siis viskasid džinnid talle liiva näkku. Kui ta [ikka] käis peale [häiris], siis [džinnid] ajasid ta hulluks. Ja [selle eksinu kaamel] paaritus *al-ḥūš*’iga ja [tulemuseks] on *al-ʿumāniyya*. [Sellest] tuleb ka *al-mahriyya* ja *al-ʿasḡadiyya*, kes on see, keda nimetatakse *aḏ-dahabiyya*’ks.¹²

Mulle retsiteeris *raḡaz*-meetrumis¹³ Saʿdān al-Makfūf,¹⁴ kes [kuulis] seda Abū al-ʿUmayṭilī¹⁵ käest:

¹⁰ Wabār on Araabia pärimustes piirkond ja rahvas Lõuna-Araabias. Seda mainitakse seoses teiste legendaarsete rahvastega, nagu ʿĀd, Ṭamūd, Ğadīs ja Ğāsim. Enne ʿĀdi rahvast olevat seal elanud džinnid, kes ka pärast ʿĀdi langemist selle taasasustasid (vt EI: *wabār*).

¹¹ Need on kõik hõimu- või rahvaste nimed, millele alati viidatakse kui kadunud rahvastele. Välja on pakutud ka nende hõimude pärinemine Seemist. Luudist (ar k Lūd) tulid Ṭasm, Immīm ja ʿImliq. Arami (ar k Iram) kahest pojast tulid ʿĀd, Ṭamūd ja Ğadīs. Neid hõime peeti esimesteks, kes rääkisid araabia keelt pärast Paabeli segadust. Nendele viidatakse terminiga *al-ʿarab al-bāʿida* (‘kõrbe araablased’), vastandudes arabiseeritud araablastele. Ka Ğāsimile viidatakse kui ühele sellest rühmast. ʿĀdile leiab viiteid koraanis (nt 7:65; 7:74), kui Allāh saatis neile prohvetiks Hūdi. Ṭamūd oli samuti iidne Araabia hõim, kes oli kadunud ammu enne islami tulekut. Koraanis (nt 11:68; 11:61) viidatakse neile kui uskmata rahvale, kellele saadeti karistusi ja prohvetiks Šālih (vt EI: Ṭasm; ʿĀd; Ṭamūd; sõnast *ʿarab* ja selle kasutusviisidest ning ajaloolisest taustast vt Retsö 2003).

¹² *Dahab* tähendab araabia keeles kulda, aga siin viidatakse sellele, et kaamel võis olla kullaga ehitud, sest ka sõna *ʿasḡad* tähistab kulda.

¹³ Islamieelsest araabia luulest on teada kaks peamist luulevormi: *qitʿa* (‘katkend; tükk, lõik’) ja *qaṣida* (‘eesmärk’), mis erinevad peaaesjalikult pikkuse ja sellest tulenevalt teemade jaotumise poolest ning neid peeti nn „tõeliseks luuleks” ehk *qarīd*’iks. Neile on omased pikaegset arengut tunnistavad jooned. Olemas on vorm, riim, meetrum ja korduvaks muutunud teemad, teatud retoorilised võtted ja sõnavara. Nende kõrval tuuakse eraldi välja *raḡaz*-meetrumis luule, mis ei kuulunud *qarīd*’i alla (Jones 1996: 6). Vanemad poeedid kasutavad seda peaaegu alati kui *mašṭūr*’i, kus iga värsirida (*ṣaṭr*) on iseseisev ja riimub eelnevaga.

¹⁴ Saʿdān ibn al-Mubārak Abū ʿUṣmān aḏ-Ḍarīr an-Naḡawī oli Kūfa grammatikakoolkonna üks esindajaid ja ühe tähtsa islamiprohveti kaaslane, Abū ʿUbayda *ḡadīf*’ide edasijärglane (Al-Ġāḡiz 1965a: 155).

¹⁵ ʿAbd Allāh ibn Ḥalīd ibn al-ʿAʿrābī (srn 854) oli luuletaja (Al-Ġāḡiz 1965a: 155).

Ei laima minu kaamelit ei pärslane ega araablane,
tema nahad on kui kullast paabulinnud.

Teine [luuletaja] ütles:

Kui tema küljed [olid nii] kitsad [, et] löid teineteise vastu,
siis kohtusid *al-‘asğadiyya* ja *al-laṭīm*.¹⁶

Al-‘asğad on üks kulda tähistavatest nimetustest.

Nad ütlesid, et Yazīd ibn aṭ-Ṭaṭariyya¹⁷ kaaslannat kutsuti selle tähenduse tõttu *al-Hūšiyya*’ks.

Ru’ba¹⁸ ütles:

Meie kaamelikari ilmus al-Ḥūšī¹⁹ maalt (Al-Ġāhiz 1965a: 154).

Islamieelsest luulest selgub beduiinide lemmikratsaloom, aher emas-kaamel. Kaameli kirjeldus on ka üks osa araabia luulevormis *qaṣīda*’s. Pärast selle esimest osa *nasīb*’i tuleb lahkumisstseen, mis on tavaliselt lahkumine kaameliga. Seda isegi kutsutakse „kaameliosaks“ hoolimata sellest, et tihti sisaldab lahkumise kirjeldus hobuse, onageri või oruksi kirjeldust. Järgnevatest luulenäidetest on võimalik saada aimu kaamelit tähistavatest sõnadest, mis võiksid liigituda vanust, välimust, oskusi ja iseloomu kirjeldavateks.

Ṭarafa²⁰ *mu‘allaqa*²¹ kaksikvärsid ehk *bayt*’id 11–38 sisaldavad

¹⁶ Nendele kahele sõnale selles *bayt*’is on omistatud mitu tähendust. *Al-‘asğadiyya* on kaameli nimetus, aga on autoreid, kes väidavad, et tegemist on turuga, kus müüdi kulda. *Al-laṭīma* (mitm *laṭīm*) tähistab kaamelit, kes on just võõrutatud emapiimast, või eeslit, kes kannab muskusekoormat; aga võib ka tähistada turgu, kus müüdi rõivaid. Ja mõlemad võivad tähistada ka parfüümiturgu (Ibn Manẓūr, lk 2937).

¹⁷ Yazīd ibn aṭ-Ṭaṭariyya (srn 743?) — Umajjaadide ajastu poeet.

¹⁸ Ru’ba ibn al-‘Ağğāğ (srn 762) oli kuulus poeedina, kes lõi *rağaz*-meetrumis luulet, mis on täis põnevat sõnavara ning seetõttu populaarne edasiste araabia keeleteadlaste seas. Lõi oode nii Umajjaadide kui ka Abbassiidide kaliifidele (Van Gelder 1998: 666).

¹⁹ Võimalik, et siin mõeldakse seda maad, mis asus Yabrīnist edasi.

²⁰ Ṭarafa (6. saj) (*muṭṭarīf* või *ṭarafa* on ka üks tamariski sort) oli Bahraynist bakri hõimust pärit islamieelne poeet. Tema üks *qaṣīda*, millest pärineb ka käesolev lõik, kuulub Ḥammād ar-Rāwiya (694/5–772) kogumiku *Al-Mu‘allaqāt* (ar k ‘ülesriputatud’) seitsme kuulsaima *qaṣīda* hulka. Kogumikku kuulumise valiku kriteerium oli see, et luulenäited oleksid kõige vanemad ja kaunimad.

²¹ Islamieelsete luuletajate luulenäiteid võib leida kahest peamisest luuleantoloogiast. Üks nendest kogumikest oli Ḥammād ar-Rāwiya (694/5–772) *Al-Mu‘allaqāt*, millesse kuulumise valiku kriteerium oli autoril see, et luulenäited oleksid kõige vanemad ja kaunimad seitse islamieelset luuletust, mis said nime „ülesriputatud“. Traditsiooni järgi seetõttu, et need olevat üles riputatud Mekasse, Ka’basse. Kuid see seletus on kindlasti hilisem leiutus. Iga sellesse kogumikku arvatud *qaṣīda*’t kutsutakse *mu‘allaqa*’ks.

Araabia Kirjanduse Entsüklopeedia andmetel (vt Bauer 1998: 533) kõige kuulsamat araabia luules esindatud kaameli kirjeldust:

11. Tõesti ma möödun leinast, kui see on kaaslaseks
väsimusest lookas peatumatul²² [emaskaamelil], kiiresti
liikuval,²³
12. kindlal²⁴ kui kirstulauad, ma õhutasin edasi teda
mööda avarat teed, mis kui triibulise riide selg.
13. Ta võistleb kiiruses lahkelt ümberkäivatega,²⁵ järgnes
säär sääre kõrval [neile] kergelt läbitaval teel.
14. Järskudel nõlvadel oli söömas koos emaskaamelitega, kel piima ei
tule, karjas
kergest vihmast märgadel, orgude põhjas asuvatel karjamaadel
värsketel.
15. Naasev oma kutsuja hääle peale, ettevaatlik
selle suhtes, kel karvane saba, hirmul ruske näoga pulstunud
kaamelitäku ees;
16. nagu oleks suure valge kotka tiivad püsti,
tema sabakondi küljed läbistanud naaskliga,
17. ikka ja jälle [torgates] sellega tagumist ratsutajat, mõnikord [aga]
tühja udarat, mis kui krimpsus veelähker.
18. Tal on tuharad, mis täiuslikult lihavad,
nagu oleks need kõrge klantsi kindluse värvapooled;
19. tugevalt on kokkutõmbunud [tema] selgrootülid, nagu vibukaared
on tema ribid,
ja kaelaalune, mis on kinni üksteise kohale [asetatud] selg-
rootülide küljes.
20. Nagu kaks varjualust kreetürni [puu all] kaitsevad teda [emaskaamelit]
ja vibude kaared tugeva selgroo all.²⁶
21. Tal on laialiasetsevad küünarnukid justkui
kõnniks kahe ämbriga jõuline veekandja;

---

²² Ar k elatiiv *awğā'*.

²³ Ar k *marqāl*.

²⁴ Ar k *'amūn*.

²⁵ Epiteet emaskaamelitele.

²⁶ Võrdlus käib emaskaameli kaenlaaluste kohta.

22. nagu Bütsantsi akvedukt, mille isand vandus, et
ta saab olema sellest ümbritsetud, kui see saab ehitatud
küpsetatud tellistest;
23. puna-valge segused on tal karvad lõua all, selg tugev,
pikk samm [tema] kiiretel jalgadel, õlad järgnevad kergelt
esijalgadele;
24. tema jalad on keeratud [sarnaselt] kõvasti keerutatud kõiele, kallutatud
on tema küünarvarred üles poole tugevdatud rinnale;
25. [joostes] kaela esiosa langetatud, väle, suurepealine, tõstetud
on tema õlad nagu kõrge mägi;
26. nagu punutud rihma jäljed õlavarte vahelistel ribidel
on [nagu] veeteed siledal [kivil] kiviklibu seas;
27. kohtudes ja mõnikord lahknedes, nagu oleksid need
valged riidesiilud rābaldunud sārgil;
28. pikakaelaline, kui ta selle tõstab,
[on see nagu] tüür suurel laeval, mis mööda Tigrist üles liigub;
29. [tema] pealuu kui alasi, justkui [kolju] pooled
oleks ühendatud viili servaga;
30. [tema] põsk on kui Süüria pärgament ja
pragunenud huul on kui pargitud Jeemeni lehmanahk, mille
lõhe ei kaardu;
31. [tema] silmad on kui peeglid, mis on
varjunud kulumuluude [alla] kahte koopasse, kaljusüvendikku,
kus vesi seisab;
32. mõlemad ajavad välja [silma läinud] purust [tekkinud] mäda ja nad
paistavad
nagu ehmunud metsiku lehma, kel on vasikas [valvata], musta
värvi äärisega [silmad];
33. kuulmise kaks sõpra²⁷ ettevaatusest tähelepanelikud öiseks
teekonnaks,
hirmunud sosinaks, või kõvaks hääleks;
34. kaks teravaotsalist, sa tunnend neis ära õilsa päritolu
nagu üksinda [käiva] metsiku pulli kõrvad Ḥawmalis;²⁸

---

²⁷ Viidatakse kõrvadele.

²⁸ Ḥawmal on peatuskoht kõrbes. Üks kuulsamaid peatuskohtade nimetusi islami-
eelses luules.

35. suurepärane tuksuja, kiire, kuid kindel,
nagu kaljutükk²⁹ tugeval lapikul kivil;
36. [tema] ülahuul on poolitatud pehme ninaga,
tundliku, kui ta puudutab sellega maad, siis seda kiiremini
[jookseb].
37. Kui ma tahan, siis ta ei kiirusta, kui tahan, siis liigub kiiresti,
hirmust lambanahast pununud piitsa ees;
38. Kui ma tahan, siis kergitab sadula esiosa tema pea,
ujub oma küünarvartega väledalt kui jaanalind (Ṭarafā 2002:
20–23).

Spetsiifilisi sõnu täielikult vältides kirjeldab teine *mu'allaqa* poet 'Abīd ibn al-Abraṣ³⁰ oma emaskaamelit *mu'allaqa bayt'*ides 26–30. 26. *bayt'*is on kaamelit tähistavaks sõnaks *ḥabūb* („keegi, kes on võimeline sörkima terve päeva“), mis on meessoost sõna. Alles järgmises *bayt'*is tuleb välja konventsionaalne tōsias, et tegemist on ikkagi emaskaameliga ja sellele viitab sõna *'ayrāna* („keegi, kes on väle kui onager ehk *'ayr*“). *Bayt'*is 28 võib sõna *ḥiqqa* tähendada kolmeaastast kaamelit, kes käib neljandat, ja *nayūb* tähendab kaamelit, kes on nii vana, et tema hambad on välja langenud. Kokku annavad need tähenduse, et poeedi kaamel jääb nende kahe võimaluse vahele.

26. Mõõdusin sellest³¹ hommikul rühkides ikka edasi ja edasi
ainsaks kaaslaseks mul suurekereline kauasörkiv,
27. vilgas kui onager, tema selgroog tugev,
justkui oleks tema turi kaarduv liivadüün.
28. Tema seitsmenda aasta [väljakukkunud] hammas on andnud teed
üheksanda aasta tagumikule,
ta pole enam väga noor ega ka liiga vana.
29. Nagu oleks ta üks Ġābi eeslike seast
tumedavärviline, küljel hambajäljed,

²⁹ Ar k *mirdāt* — kivi, mida kasutati teiste kivide vms lõhkumiseks.

³⁰ 'Abīd ibn al-Abraṣ ei kuulunud algse seitsme *mu'allaqa* poeedi hulka. Hilisemad kriitikud lisasid nendele seitsmele veel lisaks kolm poeti, kellest üks oli tema.

³¹ Siin viidatakse veele, millest oli juttu eelnevates *bayt'*ides.

30. või nagu parimas eas orüks söömas *ruḥāmā't*,³²
tugevalt puhuv põhjatuul tema ümber end mässimas. (Jones
2011: 326–328)

Noort emaskaamelit *qalūs't* (mitm *qulus*) mainib Zuhayr ibn Abī Sulmā³³ oma *qašida qāfiyya 7. bayt'*is. *Qalūs* võib märkida noort emaskaamelit, kes kannatab välja pikki vahemaid; noor emaskaamel, keda kutsuti niiviisi alates hetkest, kui temaga esimest korda ratsutati, kuni ajani, kui tal kukkus välja esimene lõikehammas kuuendal eluaastal või kui tal kasvas esile tagumik üheksandal eluaastal.

7. Kas mind viiakse nende³⁴ lähimasse asukohta noorte emaskaamelitega, õrnalt juhitud selle [asukoha] algusesse aeglaselt muula lühikesel sammul. (*Ibid.*, lk 412)

Suurt ja kogukat emaskaamelit *ḡasra* mainib poet al-Aswad ibn Ya'fur an-Nahšali³⁵ oma *qašida 33. bayt'*is:

33. Ma tavaliselt järgnesin neile, kes lahkusid suure tugeva emaskaameliga, võimsaga, mitte kannatades noort ja konarlikku [loomat]. (*Ibid.*, lk 440)

Väsinud emaskaamel *ṭaliḥ* Labīdi³⁶ *mu'allaqa 22. bayt'*is:

22. Emaskaamelil, kes kõhnunud pidevatest reisidest, mis on vaid natukese jätnud
temast järgi nii, et kõhnunud on küürud ja nende ümbrus seljal. (*Ibid.*, lk 463)

³² *Ruḥāma* on valgete õite ja juurtega taim, mida onagerid ja orüksid üles kaevasid ning söid.

³³ Zuhayr ibn Abī Sulmā sündis mitte hiljem kui 540 ja suri enne, kui islam jõudis tema hõimuni. Teda iseloomustatakse kui suurt hõimupoeti (Jones 2011: 407).

³⁴ Siin viidatakse eelmistele *bayt'*idele, milles jutustati hõimust, kellega jagati mingil hetkel sama laagripaika.

³⁵ al-Aswad ibn Ya'fur an-Nahšalist on väga vähe teada. Arvatavasti suri ta enne, kui islam tema hõimuni jõudis. Teda tuntakse ka Nahšali hõimu pimedada poeedina (Jones 2011: 425).

³⁶ *Mu'allaqa* poet Labīd ibn Rabi'a (u 545–661) suri Umajjaadide kalifaadi esimese kaliifi Mu'awiya valitsemise ajal (661–680) umbes 30 aastat pärast islamiprohvet Muḥammadi surma (vt Jones 2011: 95).

Al-Ġāhizī teosest võime leida andmeid sellest, et kaameleid võidi pidada džinnidega suguluses olevateks ja isegi saatanast või saatana loomumomadustest looduteks. Väited kaameli kohta al-Ġāhizī teosest *Kitāb al-ḥayawān*:

Inimesed räägivad kummalisi ütlusi kaameli kohta. Nende [inimeste] seas on neid, kes väidavad, et [kaamelis] on rass, mis on tekkinud seksuaalvahekorra dzinnidega. Nad [selle väitjad] on läinud lausa *ḥadīṭ*'i kirja siis, kui nad panid pahaks palvetamist kaamelite puhkekohtades, sest need olid loodud saatana loomulikust meelelaadist, ja löid [ka] vanasõnu ja allegooriaid seoses mõlematega. Ibn Mayyāda³⁷ ütles:

Kui minuni jõudis see, mida ütlesid, oo, sõjamees,
vabanesid [minu] kuradid ja nende mõistus kadus.³⁸

Al-Ašma'ī³⁹ ütles: need mõõgad, mida on antud käest kätte aegade jooksul, [on] džinnide poolt tehtud.

Nad nimetasid pattu/metsikust, madalõhna ja veiseparmu,⁴⁰ mida seostatakse [uhkusest] kõrgele tõstetud ninaga, saatanaks. 'Umar ütles: „Kuni ma eemaldan tema saatana.“ Ta ütles ka: „Kuni ma eemaldan veiseparmu, mis on tema ninas.“ Nad nimetasid saatanaks madu, kui see [tegutses] kavalalt. Nende ütluste seast on [näiteks] „viigipuu saatana“. Luuletaja on öelnud:

Mängleb Ḥaḍramawti käänakul nagu
kuradi siuglemine nõrga taimestikuga tühermaal.

Ta võrdles päitseid madudega. Sellega sarnaselt on öelnud luuletaja:

Pikk [pikakehaline emaskaamel] — selle pikkus on nagu
ḥubāb [madu], mis on ninapäitsetena kammitsemas pikakaelalist
teravakõrvalist.

[Siin] *al-ḥubāb* on meessoost madu. Sama tähendusega on ka sõna *'aym*. On keelatud palvetada päikese loojumisel ja päikeseketta tõusmisel [ajani], kuni see on seda täielikult teinud. *Ḥadīṭ*'is on nii: „Ta tõuseb Saatana kahe sarve vahele.“ (Al-Ġāhizī 1965a: 152–153)

³⁷ Abū Šarāḥīl ar-Rammāḥ ibn Abrad ibn Ṭawbān al-Murrī (srn 754 või 766) oli beduiinist poet. Teda hüüti ibn Mayyādaks tema orjatarist ema Mayyāda järgi, kes oli berberi või slaavi päritolu (EI: Ibn Mayyāda).

³⁸ Siin viidatakse vihastamisele.

³⁹ Abū Sa'īd 'Abd al-Malik ibn Qurayb al-Bāhīlī al-Asma'ī (740–828?) oli leksikograaf ja islamielse luule kriitik (Meisami *et al.* 1998: 110).

⁴⁰ Veiseparmud ronisid kaamelite ninna (al-Ġāhizī 1965a: 153).

Kaamelil on islamieelses usundis olnud tähtis roll peamise ohvriloomana. Kaamelite ohverdamist on mainitud nooltega ennustamises ehk *istiqsām*'is ja *maysir*'i-mängus. Ennustamine nooltega ehk *istiqsām* ja *maysir*'i-mäng esindavad nooltega ennustamise sakraalset ning profaanset poolt.

Islamieelsetel araablastel esines kolme liiki nooltega ennustamist. Esimene neist oli kahe noolega, mida visati kitsenahale või nahast kotist välja. Selle vahendajaks oli arvatavasti *kāhin*.⁴¹ Teise kohta on meil infot, et seda tehti islamieelse jumaluse Dū al-Ḥalaṣa⁴² pühamus kolme noole viskega. Selle vahendajaks oli *sādin*.⁴³ Arvatavasti hävitas selle pühamu islamieelne *mu'allaqa* poeet Imru' al-Qays,⁴⁴ kes läks sinna nõu küsima isa surma eest kättemaksmise kohta. Kolmas leidis aset Kaaba pühamus, kus seitsme noole viskega küsiti nõu islamieelselt jumaluselt Hubalilt. Selle vahendajaks oli ka *sādin* (EI: *Istiqsām*).

Ibn Ishāq⁴⁵ jutustab loo islami prohveti Muḥammadi vanaisast 'Abd al-Muṭṭalibist, kes lubas ohverdada islamieelsele jumalusele Hubalile⁴⁶ ühe oma poegadest. Ta läks Hubali pühamusse, et heita poegade peale nooltega liisku. Nool langes tema lemmikpojale 'Abd Allāhile (kes oli prohvet Muḥammadi tulevane isa), kuid hõimu liikmed keelasid selle, et taoline ohverdamine ei muutuks tavaks. Nad said ühelt *kāhin*'ilt head nõu — küsida noolt heites võimalust vahetada poja ohverdamine kümne kaameli ohverdamise vastu. 'Abd al-Muṭṭalib heitis kümme korda liisku,

⁴¹ On keeruline öelda, kes täpselt olid *kāhin*'id islamieelsel ajal. Pigem tuntakse neid nende funktsioonide järgi, milleks oli ohverduse läbiviimine mingi osapoole nimel, selle osapoole esindamine jumaluse ees ja jumaluse tahte teatavaks tegemine. *Kāhin*'i funktsioonis võis olla nii mees kui ka naine (vt EI: *Kāhin*).

⁴² Üks islamieelsetest jumalustest (vt al-Kalbī 2019).

⁴³ Võrreldes *kāhin*'iga on *sādin* pigem pühamu kaitsja ja valvur ning viis läbi nooltega ennustamist. *Kāhin* ja *sādin* ühest küljest täiendasid üksteist ja teisalt olid teineteise suhtes rivaalitseval positsioonil. Kuid kui ühte polnud, siis teine võttis tema kohustused üle (vt EI: *Sādin*).

⁴⁴ Imru' al-Qays (6. saj) oli kuulus islamieelne poeet ja Kinda kuninga poeg. Tema kohta on palju infot, kuid enamik sellest on ebausaldusväärne (vt väikest osa tema kohta kõrvalest legendidest Meisami *et al.* 1998: 394–395).

⁴⁵ Ibn Ishāq (srn 767) oli Mediinast pärit *ḥadīṭ*'i-teadlane ja islami prohvet Muḥammadi ühe varaseima eluloo koostaja. Tema koostatud teos pole kahjuks säilinud. Suur osa sellest on inkorporeeritud ibn Hišāmi *Sīra Nabawīya*'sse (ar k *Prohveti elulugu*), mis on ka säilinud.

⁴⁶ Üks islamieelsetest jumalustest, keda teenis Qurayši hõim, millest pärines ka islami prohvet Muḥammad (vt al-Kalbī 2019).

kuni ohverdatavate kaamelite hulk oli kasvanud sajani ja liisk näitas, et Hubal jääb vahetusega rahule (ibn Hišām 1990: 174–177).⁴⁷

Järgnevalt toon tõlke ibn Qutaybalt *maysir*'i kohta tema teosest *Kitāb al-Maysir wa-l-Qidāh* (*Õnnemängu ja loositõmbamise raamat*). Sellistele tekstidele on iseloomulik, et autor selgitab pikalt, mida iga peateemaga (antud juhul *maysir*) seotud sõna tähendab, kuidas seda on võimalik kasutada ning millises kontekstis võib neid sõnu leida. Taolistele poolenisti lingvistilistele tekstide lugemine on pisut kummaline ja nõuab harjumist. Käesolevas tõlkes seletab ibn Qutayba sõnade *maysir* juurest *y-s-r* tulenevaid tähendusi ja variatsioone.

Al-maysir on sama mis kaameli ohverdamine. Seda nimetatakse *maysir*'iks, sest see [on midagi, mis] jaotatakse tükkideks, nagu oleks see tükeldamiskoht. Iga asjaga, mida tükeldatakse, on tehtud *yusirat*⁴⁸ [ehk jagati tükkideks]. *Al-yāsir*⁴⁹ ehk jagaja on kaameli ohverdaja, sest ta jagab tükkideks ohvrikaameli liha. Selle kohta ütleb luuletaja:

Nad ei loobunud sinuvastasest reeturlikkusest ega petlikkusest,
kuni nad põletasid teadmatult⁵⁰ selle liha, kes tükeldas
[*yasarū*⁵¹].⁵²

Selles *'ašāṭū*⁵³ tähendab nad põletasid ja *yasarū* tähendab tükeldasid/jaotasid. Ta ütleb: „Nad põletasid liha pärast seda, kui olid selle tükeldanud“. Teine luuletaja ütleb:

⁴⁷ Ibn Ishāq, lk 98–100.

⁴⁸ *y-s-r* juurest I põhivormi verb *yusirat* on passiivses minevikus pööre 3. isikus naissoost ainsuses.

⁴⁹ *y-s-r* juurest I põhivorm on aktiivne partitsiip meessoost ainsus.

⁵⁰ Siin viidatakse väljendile, mida kasutati *maysir*'i mängu ajal juhul, kui liisuna heidetud nool jäi kahe vahele. Siis küsiti „kes põletab ohvrilooma?“ ja mõeldi selle all, kes võtab noole endale (Ibn Qutayba lk 28).

⁵¹ *y-s-r* juurest I põhivormi verb *yasarū* on aktiivses minevikus pööre 3. isikus meessoost mitmuses.

⁵² Umajjaadide perioodi üks tähtsamaid poeete al-'Aḥṭal (640?–710?) ülistab *qaṣīda*'s „Ḥaffa l-qaṭīn“ (ar k „Kiirustas hõim“) Umajjaadide kaliifi 'Abd al-Malik ibn Marwāni (valitses 685–705) ja Umajjaade ning ühest küljest pilab valitseja vastaseid. Teisest küljest aga pilab oma luuletajast rivaali al-Ġarīri, kellega neil olid omavahel kuulsad luulevõistlused selle peale, kes suudab paremini teise üle naerda ja teda pilada. Selles tekstis sisalduv *bayt* on pärit just sellest *qaṣīda*'st (vt al-'Aḥṭal 1994: 100–110; ajaloolise konteksti kohta vt Stetkevych 2002: 80–109).

⁵³ *š-y-ṭ* juurest IV põhivormi verb *'ašāṭū* on aktiivses minevikus.

„Ma ütlen neile mägitel, kui nad heidavad minu peale nooltega liisku [*yaysirūna-nī*]⁵⁴ — kas te ei tea [*tay'asū*], et ma olen ibn Fāris Zahdam.“⁵⁵

Õeldakse [selles *bayt*'is erinevate autorite poolt] *yaysirūna-nī* või *ya'sirūna-nī*.⁵⁶ See, kes ütleb *yaysirūna-ni*, see tahab sellega öelda „nad heidavad minu [ibn Fāris Zahdami] peale nooltega liisku“ ja „teevad mind [ibn Fāris Zahdamit] osadeks“ ehk tema [ibn Fāris Zahdami] kinnivõtja tahtis temalt [ibn Fāris Zahdamilt] veriraha. Sest kui nad võtavad veriraha ja jagavad selle [omavahel laiali], siis nad jagavad teda ennast [ibn Fāris Zahdamit].

Kes ütleb *ya'sirūna-nī*, siis ta moodustab selle [sõnajuurest, mis viitab tähendusele] „ühendamise/kokkusidumine“. Seega [luuletaja] ütles „kas te ei *tay'asū*, et ma olen ibn Fāris Zahdam“ tähendab „kas te ei tea“⁵⁷. Allāh, suur ja võimas, ütles: „Kas need, kes usuvad ei *yay'asi*, et kui Allāh oleks tahtnud, siis ta oleks juhatanud õigele teele kogu rahva,“⁵⁸ s.t „kas need, kes usuvad, ei teadnud“.

See on [seletus] *al-yāsir*'i tulenemisele. Nende kohta, kes heidavad õnnemängu nooltega ohvrikaameli peale liisku, kasutatakse [sõna] *'uyāsirūn*, sest ka nemad on kaameli ohverdajad, kui selleks on põhjust. Kaameli ohverdamine toimus, kui liisunool [sellele] langes ja ohverdaja otsustas määrata neile liha nende käsul [, kes olid liisku heitnud]. Igaüks, kes käsib/laseb midagi teha ja see tehakse, on selle tegija, isegi kui ta ei ole selle käe omanik [, mis teo sooritab]⁵⁹. Ma pole näinud meest, keda kutsutaks *yāsir*'iks muidu kui just sellisel moel.

Veel kasutatakse liisunoolte heitja tähistamiseks [sõna] *yasar*, mille mitmuse vorm on *'aysār*. Samuti on kasutatud [sõna] *yasar* mitmuse vormina [sõnale] *yāsir*, seejärel on pandud mitmusesse *yasar* ja öeldakse

⁵⁴ *y-s-r* juurest I põhivormi verb *yaysirūna-nī* on aktiivses olevikus pööre 3. isikus meessoost mitmuses, millele on liidetud otsese sihitise 1. isiku ainsuse sufiks *-nī*.

⁵⁵ *Bayt*'i on seotud luuletaja Suḥaym ibn Waḥīl ar-Riyāhīga (srn 679?), kes kuulub nii islamieelsesse kui ka -järgsesse perioodi. Tema *laqab* ehk 'hüüdnimi' oli Fāris Zahdam (ar k *fāris* — 'rüütel'; *Zahdam* tähendab 'pistrikku', kuid oli Suḥaymi ratsu nimi. Arvata-vasti ütles selle *bayt*'i tema poeg Ġabīr (vt Šarrāb 2007: 20). Siin samastatakse ülekantud tähenduses ohvrilt veriraha nõudmist ohvrilooma tükeldamisega.

⁵⁶ *'-s-r* juurest I põhivormi verb *yaysirūna-nī* on aktiivses olevikus pööre 3. isikus meessoost mitmuses, millele on liidetud otsese sihitise 1. isiku ainsuse sufiks *-nī*.

⁵⁷ „ei ühenda kokku [peas]“

⁵⁸ Koraan 13:31

⁵⁹ Siin viidatakse araabia keeles aktiivsele partitsiibile, mida saab tõlkida nii v-kesk-sõna kui ka tegijanimena, s.t *yāsir*'i puhul võib olla „jagaja“ nii see, kes ise oma käega „jagab“, kui ka see, kes on andnud käsu või lasknud jagada tükkideks.

'aysār, mis [tekitab olukorra, kus] mitmuse vormil [on oma] mitmus sarnaselt sõnaga *hāris* [valvur] ja *ḥaras* ning seejärel *'ahrās*.⁶⁰ (Ibn Qutayba lk 27–30)

Väga lühidalt kokkuvõetuna saab *maysir*'i-mängu kirjeldada järgmiselt. Mäng käis tapetud looma (tavaliselt kaamel) kümneks jagatud osade peale ja üldjuhul tapeti mängu jaoks rohkem kui üks loom. Mängijaid oli seitse, igale neist kuulus üks nool. Kuid kokku oli kümme noolt, millest kolm olid märkimata. Kaameli eest, kelle peale mängiti, maksis/maksid kaotaja(d). Nooled pandi millessegi nooletupelaadsesse (*ribāba*) ja mängu vahendaja (*ḥurḍa*) raputas seda ning hakkas sealt nooli välja tõmbama või välja loksutama. *Hurḍa* ülesanne oli võrdne *sādin*'i omaga nooltega ennustamisel — justkui kohtunikul. Ta tegi seda kümme korda. Kelle nooled välja ei tulnud, pidid omavahel jagama kaameli maksumuse ja selle eest maksma.⁶¹ Tapetud kaamelid, keda arvatavasti peeti ohverdusteks jumalatele, anti hiljem heategevusena vaestele ja abivajajatele.

Kaameliga seotud islamieelsete kommetest annavad tunnistust kaamelitele antud erilised nimetused. Järgnevalt vaatleme neist järgmisi: *al-baliyya*-, *al-ḥāmā*-, *as-sā'iba*-, *al-waṣīla*- ja *al-baḥīra*-kaamelit. Need nimetused pandi kaamelitele mingi religioosse või uskumustega seotud toimingu tõttu.

Nn *al-baliyya* jäeti oma surnud peremehe haua juurde. Täpsemalt saame sellest kombest teada ibn Ḥabībilt:

Kui keegi mees siit ilmast lahkus, kinnitati ta oma kaameli külge, millel tal oli kombeks ringis sõita. See loom pandi seisma tema hauale, sadulariide sisse mässitud pea vastupidises suunas mehe kätele. Selleks, et kaamel maha sureks, teda ei toidetud ega joodetud. Ja seda kõike [tehti] selleks, et [siit ilmast lahkunu] saaks oma hauast väljudes temaga sõita. Kuid vahel mõned laususid ka [sellele vastu] — nad ei teinud sedaviisi, sest nad [s.t surnud] kogutakse ju kokku jalgsi kõndivatena. Kaamelit, kellega nõnda toimiti, kutsuti *al-baliyya*'ks. Seetõttu siis laususki Abū

⁶⁰ Keeleteaduslikele tekstidele on omane tuua võrdlevaid näiteid sarnaselt käituvate sõnadega. Seda peetakse vajalikuks selleks, et esitada reeglipäraselt esinevaid näiteid neist, mida võib leida ainult koraanist, mis omakorda moodustavad omaette keeleteaduslikke norme.

⁶¹ Head kokkuvõtted sellest mängust vt EI: Maysir ja Rosenthal 1975.

Zubayd aṭ-Ṭā'ī,⁶² meenutades itkejate seas olnud musta riidetatud leinavaid naisi, kes sarnanesid *al-baliyya'* dega:

Nagu *al-baliyya*-kaamelid, kelle pead on sadulariidesse [mässitud], suunates oma näod [kuuma, tugeva] tuule poole, vabastavad surematuse. (Ibn Ḥabīb 1985: 323)

Eelnevast *bayt'*ist on jälle näha taoliste araabia tekstide autoritele omast joont seletada erinevate sõnade kasutusvõimalusi luuletekstist leitava ülekantud tähenduse abil. Siin on võrreldud itkunaisi *al-baliyya*-kaamelitega.

Al-Ġāḥiẓ on nimetanud kolme kaamelit, keda peeti religiooses mõttes puutumatuks ehk *ḥaram'*iks: *al-ḥāmā*, *as-sā'iba* ja *al-waṣīla* (al-Ġāḥiẓ 1965c: 510). Kahjuks ei seleta al-Ġāḥiẓ nende tähendusi. Võrdlusmomendina oleks olnud põnev näha erinevusi alloleva tõlkega *Lisān al-'Arab'*ist⁶³ (ligikaudselt *Araablaste keel*). Nendele kaamelite nimetustele lisan juurde ka *baḥīra*-kaameli. Need neli on ka koraanis keelatud, sest nendega seotud traditsioonid viitavad islamieelsele usundile:

Allāh pole määranud *baḥīra'*t, *sā'iba'*t, *waṣīla'*t ega *ḥām'i*, aga need, kes on uskmatud, loovad Allāhi kohta valesid ja suurem osa neist ei ole teadlikud. (5:103)

Araabia tekstidele omaselt tuuakse välja kogu arvamuste variatsioon ja võimalus mõista antud sõnajuurte tähenduspärga. *Baḥīra* kohta võib *Lisān al-'Arab'*ist leida järgmist teavet:

⁶² Abū Zubayd Ḥarmala ibn Muḍḍir aṭ-Ṭā'ī (6.–7. saj) oli esimeste islamikaliifide aegne kristlasest poet. Käesolev *bayt* on *qaṣīda'*st, milles Abū Zubaydi leinab oma armastatud õepoega, kes suri janusse teel Mekasse (aṭ-Ṭā'ī 1967: 42–56).

⁶³ *Lisān al-'Arab* on 14. sajandil ibn Manẓūri kirjutatud üks suuremaid ja põhjalikumaid araabia keele sõnastikke, mis kunagi on koostatud. Ibn Manẓūr võttis oma mammutteosele aluseks eelnevad viis usaldusväärset araabia keele sõnavara käsitlust, milleks olid al-Azharī (srn 980) teos *Tahḍīb al-Luġa*, ibn Sīda al-Mursī (srn 1066) *al-Muḥkam wa-al-Muḥīṭ al-A'zam*, Isma'īl ibn Ḥammād al-Ġawharī (srn 1003?) *Tāġ al-Luġa wa-Ṣiḥāḥ al-'Arabīya*, ibn Baray (srn 1178) kommentaar eelnevale *Tāġ al-Luġa'*le, ibn al-Aḫṭarī (srn 1233) teos *an-Nihāya fī Ġarīb al-Ḥadīṯ wa-al-Aṭar*. Nendele teostele ja autoritele on ka viidatud käesolevates tõlgetes.

‘Abd al-Muṭṭalibi *ḥadīṭ*’i järgi kaevas [‘Abd al-Muṭṭalib] Zamzami [kaevu] ja seejärel *baḥara-hā baḥr-an*, see tähendab kraavitas ja laiendas seda, kuni sealt enam [vett] ei lekkinud. Selle järgi öeldi kaameli kohta, kelle kõrva nad poolitasid nii, et selles oli lõhe — *baḥīra*.

Ja *baḥartu*⁶⁴ kaameli kõrvad *baḥran*, s.t lõikasin või rebestasin need [kaameli kõrvad]. Ibn Sida⁶⁵ [järgi]: *baḥara* kaameli ja lamba *baḥran*, [s.t] lõhestas nende kõrvad pooleks — öeldakse, et pooleks pikkupidi ning [sellist looma nimetatakse] *al-baḥīrai*’ks. Arablastel oli kombeks teha nõnda nende mõlemaga [kaameli ja lambaga], kui nad olid sünnitanud kümme korda ja nende piima ega selga [enam] ei kasutatud. *Al-baḥīra*’l lasti vabalt karjamaal olla ja vee juurde minna. Tema liha söömine oli naistele keelatud, kuid meestele lubatud. Kõige kõrgem Allāh keelas selle ära, öeldes: „Allāh pole määranud *baḥīra*’t, *sā’iba*’t, *waṣīla*’t ega *ḥām*’i.“ [ibn Sida] ütles, et räägiti, et *al-baḥīra* on üks kaamelite seast, kelle kõrvad on lõigatud, s.t poolitatud pikkupidi; ja öeldakse, et tema on see, kes on lastud vabaks ilma karjuse ja tema on ka *al-ḡazīra* [palju piima andev]; tema mitmust [tähistab sõna] *buḥr*, justkui oleks kaotanud tähe *hā*. Al-Azharī⁶⁶ ütles, et Abū Ishāq an-Naḥawī⁶⁷ oli öelnud: „Ma kinnitan seda, mida jutustame vastavalt keeleteadlastele *al-baḥīra*’st: see on emas-kaamel, kellel, juhul kui ta poegib viis korda ja viimane on meessoost, nad *baḥarū* tema kõrvad, see tähendab lõikavad tema kõrvad, vabastavad ta ratsuri ja koorma kandmisest ning ohvriloomaks olemisest. Ei takistata teda vee juurde minemast ega vabakarjas olemast. Kui teda kohtab väsinud [mees], kes on jäänud teistest eraldi / teistest ära lõigatud, siis ta ei kasuta teda ratsaloomana.“ *Ḥadīṭ*’is on nõnda, et esimene, kes lasi lõigata *baḥīra*’sid, kaitsta *ḥāmī*’sid ja muutis Isma’īli religiooni, oli ‘Amr ibn Luḥai ibn Qama’a ibn Ḡundub.⁶⁸ Öeldi ka, et lammas on

⁶⁴ *Baḥartu baḥran* (ar k ‘mina rebestasin rebestamisega) — tegemist on näitega araabia keele grammatikast, nn *maf’ūl muṭlaq’*iga, kus sihitis on moodustatud samast juurest, millest verb, ning on üldjuhul teonimi.

⁶⁵ Siin viidatakse ibn Sida (srn 1066) teosele *al-Muḥkam wa-al-Muḥīṭ al-A‘zam*. Ibn Sida oli pime Andaluusiast pärit araabia keele õpetlane.

⁶⁶ Abū Manṣūr al-Azharī (srn 980) oli Herati linnast pärit araabia keele leksikograaf. Siin viidatakse tema teosele *Tahḍīb al-Luḡa* (EI: al-Azharī).

⁶⁷ Al-Azharī viitab Abū Ishāq Ibrāhīm az-Zaḡḡāḡile (srn 923), kellega ta kohtus põgusalt Bagdadisse õppima tulles. Az-Zaḡḡāḡ oli araabia keele grammatikateadlane (vt EI: al-Azharī; EI: al-Zadjdjādī).

⁶⁸ ‘Amr ibn Luḥai kohta ütlevad islami allikad, et tema oli see, kes rikkus algse puhta Ismā’īli ainujumalasu ning viis sisse ebajumalakummardamise. See traditsioon on kahtlemata islamiaegne väljamõeldis, mille ülesanne on esiteks siduda islamieelsed araablased iidse monoteismiga, teiseks aga selgitada, miks Muḥammadi ajaks sellest monoteismist, puhtast Ismā’īli ainujumalalusust, midagi järele polnud jäänud, vt temast EI: ‘Amr b. Luḥayy.

al-baḥīra, kui ta on poeginud viis korda, ja kui viimane oli meessoost, siis nad lõikused tema kõrvad, s.t poolitasid need, lasid ta [vabadusse] ja teda ei puutunud keegi.

Al-Farrā'⁶⁹ ütles, et *al-baḥīra* on *as-sā'iba*'ks [nimetatava kaameli] tütar, kuid tema asemel on seletatud [hoopis] *as-sā'iba*'t. Al-Ġawharī⁷⁰ ütles, et teda [kaamelit] puudutav seletus käib tegelikult tema [kaameli] ema kohta. Al-Azharī jutustas ibn 'Arafa autoriteedile [tuginedes], et *al-baḥīra* on emaskaamel, kes oli poeginud viis korda ja kui viies oli meessoost, siis sellel [viimasel] nad lõikasid kõri läbi [*naḥarū-hu*] ja seda sõid nii mehed kui ka naised. Kui see viies oli naissoost, siis nad lõikused [*baḥarū-hu*] tema kõrvad, s.t poolitasid need. Naiste jaoks oli [selline kaamel] keelatud — nii tema liha, piim kui ka tema seljas ratsutamine. Kui [see kaamel] suri, siis muutus selle liha naistele lubatuks. Selle kohta on *ḥadīṭ*: „Nende kõrvad lõiguti ja nimetati neid *buhūr*'iks.“ Šamir⁷¹ retsi-teeris ibn Muqbil⁷² [loomingut]:

„Selles⁷³ on hirmunud jooksurlõokese kudrutus
nagu lõvimõire keset *buhūr*'i-karja.“

Al-buhūr [tähendab] palju piima andvaid [kaameleid]. *Al-aḥrağ* on [hirmunud] jooksurlõoke. *Al-baḥīra*'t on ka valesti seletatud: kui nende kaamel tõi ilmale kaamelipulli, siis selle kõrvad lõiguti, see tähendab poolitati, ning nad ütlesid: „Oo, mu jumal, kui ta jääb ellu, siis on ta [endale] pidamiseks, kui ta sureb, siis on ta ohverdus.“ Kui ta suri, siis nad sõid seda ja nimetasid teda *al-baḥīra*'ks. Kui emaskaamelil tuli järjest kümme naissoost vasikat, siis tema seljas ei ratsutatud, ei keelatud teda vee juurde minemast ega joonud tema piima keegi peale külalise. Ta lasti vabaks [*musayyaba*], omaette kõndima ning teda kutsuti *sā'iba*'ks. Ja sellel emasel kaamelivasikal, kelle ta sünnitas pärast seda [kui ta oli vabaks lastud], nad poolitasid [ka] tema kõrvad ja lasid tal vabalt oma teed minna ning tema puhul sai keelatuks sama, mis oli keelatud tema emaga [seonduvalt] ja teda kutsuti *al-baḥīra*'ks.“ (Ibn Manzūr 1955: 216–217)

⁶⁹ Abū Zakariyyā 'Yaḥyā ibn Ziyād ad-Daylamī al-Farrā' (srn 822) oli Kūfa grammatika koolkonna kõige olulisem esindaja 8. sajandil (EI: al-Farrā').

⁷⁰ Isma'īl ibn Ḥammād al-Ġawharī (srn 1003?) oli turgi päritolu Araabia leksikograaf. Teda peetakse viimaseks leksikograafiks, kes järgis traditsiooni, et kõige puhtama teabe araabia keelest saab kõrbearaablastelt. Tema teos *Tāğ al-Luğa wa-Šiḥāḥ al-'Arabīya* on üks viiest, mis on aluseks *Lisān al-'Arab*'ile (EI: al-Djawharī).

⁷¹ Šamir ibn Dī al-Ġawšan oli see väejuht, keda seostatakse islami prohveti Muḥam-madi lapselapse Ḥusayn ibn 'Alī tapmisega Karbalā' lahingus 680. a (EI: Šamir).

⁷² Tamīm ibn 'Ubāī ibn Muqbil (7. saj) oli üks neid poeete, kes elas nii islamieelsel ajal kui ka pärast islami sündi.

⁷³ Luuletaja viitab siin kohale, mille taimestikku ta luuletuses kirjeldab (vt ibn Muqbil 1962: 95).

As-sā`iba* kohta öeldakse *Lisān al-`Arab'is järgmiselt:

Koraanis on *as-sā`iba* Kõigekõrgema ütles: „Allāh pole määranud *baḥīra't, sā`iba't, waṣīla't* ega *ḥām'i*.“ Ğāhiliya⁷⁴ ajastul, kui mees saabus kaugelt reisilt [või] sai terveks haigusest; või kui ratsaloom päästis ta raskest olukorrast või sõjas, siis ta ütles: „Minu kaamel on *sā`iba* [vabakslastud]“, see tähendab, et ta liikus vabalt, tema [võimest kanda] seljal ei löigatud kasu, ei aetud eemale veest, ei keelatud rohtu [süüa] ega ratsutatud, ning öeldi: „Muidugi võttis ta tema seljast selgrootuli või kondi ja sai selle järgi tuntuks.“ [Kord] rünnati ühte meest araablaste seast ja ta ei leidnud ratsalooma, kellega ratsutada ja ta ratsutas *sā`iba*'ga. [Selle peale] öeldi: „Kas sa ratsutad keelatuga?“ Tema [aga] vastas: „Keelatuga ratsutab see, kel pole lubatud.“ Ning see [ütlus] muutus vanasõnaks. *Šihāḥ*'ides<sup>75</sup> [on kirjas]: „*As-sā`iba* on emaskaamel, kes liigub vabalt [vastavalt] Ğāhiliya ajastul [jumalale antud] töötusele või sellega sarnaselt.“ On öeldud, et ta on *al-baḥīra* ema, emaskaamel, kes, kui sünnitas kümme kaamelivasikat — kõik emased —, lasti vabakarja ja enam temaga ei ratsutatud; tema piima ei joonud enam keegi teine kui tema vasikas või külaline [ja seda] kuni tema surmani. Kui ta suri, siis sõid tema liha nii mehed kui ka naised. Tema viimase kaamelivasika kõrvad lõiguti ja [viimast] kutsuti *baḥīra*'ks, kelle positsioon oli samasugune nagu tema emal, sest ka tema oli *sā`iba* [vabakslastud]. (Ibn Manzūr 1955: 2166)

Al-ḥāmī kohta ütleb *Lisān al-`Arab* nii:

Al-ḥāmī on kaamelitakk, kes on arvukalt paaritanud — öeldakse, et kümme korda [tulemusrikkalt]. Kui ta selleni jõudis, siis öeldakse tema kohta *ḥāmī*, s.t [keegi], kes kaitseb oma selga, ja ta lastakse vabakarja ja teda ei rakendata mitte millekski, talle ei keelata vee juurde minemist ega vabalt karjatamist. Al-Ğawharī [järgi on] *al-ḥāmī* selline kaamel, kes on nende [inimeste] juures pikalt olnud. Suur ja Võimas Allāh ütles: „Allāh pole määranud *baḥīra't, sā`iba't, waṣīla't* ega *ḥām'i*. Ja andis teada [sellega], et ta ei teinud midagi säärast pühaks.“

[Luuletaja] on öelnud:

⁷⁴ Ğāhiliya ajastuks nimetatakse islamieelset ajastut. Seda võiks tõlkida ka „teadmatus“ või „rumaluse“ ajastuks.

⁷⁵ Siin viidatakse Isma`il ibn Ḥammād al-Ğawharī teosele *Tāğ al-Luğa wa-Šihāḥ al-`Arabiya* ja Zayn ad-Din ar-Rāzī (srn 1268) teosele *Muhtār aš-Šihāḥ*, mis on tege-likult lühendatud, parandustega versioon al-Ğawharī teosest.

„Ma tegin tema jaoks ühest silmast pimedaks⁷⁶ kaamelitäku vastumeelselt ja nende [grupi] seas on lõigatud kõrvadega [kaamelid] ja *al-ḥāmī*.“

Al-Farrā' ütles, et kui tema [*al-ḥāmī*] pojapoeg viljastas, siis keelati tema selga kasutada, ei keelatud vee juurde minna ega vabalt karjatada. (Ibn Manzūr 1955: 1016)

Al-waṣīla kohta leiame väga põgusa kaameliga seotud kommentaari *Lisān al-‘Arab*’ist:

Ĝāhiliya ajastul tähendas *al-waṣīla* emaskaamelit, kes sünnitas kümme korda. (Ibn Manzūr 1955: 4852)

* * *

Kindlasti pole eelnevalt toodud näited kaameli nimetuste ja nendest johtuvate tähenduste ring ning tähtsus islamieelsete Araabia poolsaare elanike juures ammandatud. Siinkohal on välja toodud vaid värvikas killuke. Sellest killukesest joonistub siiski välja väga põhjalik kaameliga seotud tegevuste, uskumuste ja pärimuste taustsüsteem, mida kinnitab artiklis analüüsitud sõnavara koos suure hulga tuletusvormidega. Nii nagu islamieelse luule väljakujunenud vorm meetrika, riimiskeemide, teemade ja teatud retooriliste võtetega annab tunnistust selle vanusest ning ühiskonnas omistatud tähtsusest, osutab ka väljakujunenud sõnavara kõikidele ja mitte üksnes kaameliga seotud tegevustele, kinnitades samas kaamelite elutähtsat rolli islamieelses ühiskonnas Araabia poolsaarel.

---

⁷⁶ Al-Ĝāhizī järgi on nii, et kui kaameleid paljunes ühest kaamelitäkust tuhandeni, siis tehti see kaamelitäk ühest silmast pimedaks. Kui see number ületas tuhande, siis tehti ka teisest silmast pimedaks (al-Ĝāhizī 1965a: 17).

Kirjandus

- a l - ' A ḡ ṭ a l 1994. *Dīwān al-'Aḡṭal*. Bayrūt: Dār al-Kutub al-'Ilmiya
- a l - Ğ ā ḡ i z 1965a. *Kitāb al-Ḥayawān*. Vol. 1. Al-Qāhira: Šarika Maktaba wa-Maṭba'a Mušṭafā al-Bābā al-Ḥalabī wa-'Awlāduhu
- a l - Ğ ā ḡ i z 1965b. *Kitāb al-Ḥayawān*. Vol. 3. Al-Qāhira: Šarika Maktaba wa-Maṭba'a Mušṭafā al-Bābā al-Ḥalabī wa-'Awlāduhu
- a l - Ğ ā ḡ i z 1965c. *Kitāb al-Ḥayawān*. Vol. 5. Al-Qāhira: Šarika Maktaba wa-Maṭba'a Mušṭafā al-Bābā al-Ḥalabī wa-'Awlāduhu
- a l - Ğ ā ḡ i z 1965d. *Kitāb al-Ḥayawān*. Vol. 6. Al-Qāhira: Šarika Maktaba wa-Maṭba'a Mušṭafā al-Bābā al-Ḥalabī wa-'Awlāduhu.
- a l - K a l b ī, Hišām ibn 2019. *Ebajumalate raamat*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- a ṭ - Ṭ ā ' i , Abū Zubayr 1967. *Ši'r Abū Zubayd aṭ-Ṭā'i*. Baġdād: Maṭba'a al-Ma'ārif.
- B a u e r, T 1998. al-Mu'allaqāt. Ed. by Julie Scott Meisami, Paul Starkey. *Encyclopedia of Arabic Literature*. Vol II. London — New York: Routledge, p 533
- E I = Encyclopaedia of Islam 1960–2005. 2nd ed. 12 vols. Ed. by P. J. Bearman, Th. Bianquis, C. E. Bosworth, E. van Donzel, W. P. Heinrichs et al. Leiden: E. J. Brill
- G e l d e r, van G. J. H. 1998. Ru'ba ibn al-'Ajjāj. – Ed. by Meisami, Julie Scott; Starkey, Paul. *Encyclopedia of Arabic Literature*. Vol II. London — New York: Routledge, p 666
- i b n Ḥ a b ī b, Muḡammad 1983. *Kitāb al-muḡabbar*. Bayrūt: Dār al-Āfaq al-Ġadīda
- i b n H i š ā m 1990. *As-sira an-nabawīya*. Vol I. Bayrūt: Dār al-Kitāb al-'Arabī.
- i b n M a n z ū r, Muḡammad ibn Mukarram 1955. *Lisān al-'arab*. Bayrūt: Dār al-Fikr
- i b n M u q b i l 1962. *Dīwān ibn Muqbil*. Dimašq
- i b n Q u t a y b a, Abū Muḡammad 'Abd Allāh ibn Muslim. *Kitāb al-Maysir wa-al-Qidāḡ*. Al-Qāhira: al-Maṭba'a as-Salafīya wa-Maktabuhā.
- J o n e s, Alan 1996. *Early Arabic Poetry, Vol. 1: Marāthī and Su'lūk Poems*. Reading: Ithaca Press
- J o n e s, Alan 2011. *Early Arabic Poetry: Select Poems*. Reading: Ithaca Press

L a n e, Edward William 1863. *Arabic-English Lexicon*. London: Williams and Norgate

M e i s a m i, Julie Scott; Starkey, Paul (Eds.) 1998. *Encyclopedia of Arabic Literature*. Vol. I. London — New York: Routledge

P i n c k n e y S t e t k e v y c h, Suzanne 2002. *The Poetics of Islamic Legitimacy: Myth, Gender, and Ceremony in the Classical Arabic Ode*. Bloomington: Indiana University Press

P o t t s, D. T. 2004. Camel hybridization and the role of *Camelus bactrianus* in the ancient Near East. — *Journal of Economic and Social History of the Orient*, Vol. 47, pp. 143–165

R e t s ö, Jan 2003. *The Arabs in Antiquity: Their History from the Assyrians to the Umayyads*. London; New York: Routledge Curzon

R o s e n t h a l, Franz 1975. *Gambling in Islam*. Leiden: Brill

Š a r r ā b, Muḥammad ibn Muḥammad Ḥasan 2007. *Šarḥ aš-Sawāhid aš-Ši'riya fī Ummāt al-Kutub an-Naḥawī*. Vol III. Bayrūt: Mu'assasa ar-Risāla

Ṭ a r a f a 2002. *Dīwān Ṭarafa ibn al-'Abd*. Bayrūt: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya